Módi, Gy. 1981. A debreceni erdőspuszták története 1945-ig, Bihari Múzeumok Kiadványa: 1-18.

Nyilas, I. - Sümegi P. Bátorliget Mollusca faunája, Megjelenés alatt.

Pintér, L. - Richnovszky, A. 1979. A magyarországi recens puhatestűek elterjedése, Soósiana : 1-350.

Sümegi, P. Jelentés a Debrecen-erdőspusztai terület Mollusca faunájáról, Kézirat. KLTE, Ásv. és Földtani Tanszék.

Dr.Harka Ákos:

Új fajok a Közép-Tisza halfaunájában

Faunánk állandó változása és ismereteink bővülése időről-időre megkívánja a régi adatok kiegészítését, korrekcióját. A következőkben azokat a fajokat vesszük számba, amelyek a Tiszáról készített legutóbbi faunalistában (Vásárhelyi I. 1960) még nem szerepeltek, de azóta már ismert halaivá váltak a Tokajtól Cibakházáig terjedő folyószakasznak.

Az ezüstkárász (Carassius auratus gibelio) import révén került az országba: 1954-ben hozták be Bulgáriából a szarvasi tógazdaságba (Páskándy J. 1968). Mivel növekedése a mi viszonyaink között lassúnak bizonyult, ugyanakkor viszont a pontynak táplálékkonkurrense, tenyésztésével felhagytak. A kiszökött példányok azonban - részben igénytelenségük, részben szaporaságuk következtében - gyorsan benépesítették a Körös és Tisza mentét, s leszármazottaik ma már szinte minden vizünkben megtalálhatók.

A tiszafüredi folyószakaszon 1970-ben fogott halpéldányoknak már 2 %-a ezüstkárász volt, a Kiskörei-tározó feltöltésekor pedig robbanásszerű elszaporodásának lehettünk tanúi. Túlszaporodásának a ragadozók állományának gyarapodása vetett véget, de aránya a fogásban ma is igen jelentős, mintegy 10 % körül mozog.

A kínai eredetű fehér amur (Ctenopharyngodon idella), valamint a fehér és pettyes busa (Hypophthalmichthys mo-

litrix, Aristichthys nobilis) honosítását 1963-ban kezdték meg Magyarországon (Antalfi A. - Tölg I. 1968). Telepítésüket kezdetben csak zárt tógazdaságokba engedélyezték, bár elterjedésüktől nem tartottak, mivel úgy vélték, hogy a mi éghajlati viszonyaink között csak mesterségesen szaporíthatók. Halaink azonban a vártnál jobban alkalmazkodtak, s ma már nem kétséges, hogy természetes környezetben is szaporodnak.

Folyószakaszunkon 1971-73 között észleltük első példányaikat, s azóta is rendszeresen szerepelnek a halászzsákmányban. Úgy látszik azonban, hogy akklimatizációjuk mégsem sikerült tökéletesen, ugyanis az első ízben szaporodó 4-6 éves korosztályokban tavaszonként jelentős elhullás tapasztalható, de ennek okait még nem sikerült pontosan kideríteni.

Az előzőekhez hasonlóan ugyancsak Kínából származó halunk a gyöngyös razbóra (Pseudorasbora parva). Először a paksi tógazdaságban észlelték, ahová az 1963-ban importált amur- és busaivadékkal szándékaink ellenére került be. Ugyanígy juthatott Romániába is, ahol 1961-ben már tömegesen jelentkezett, s feltehetőleg innen terjedt át a biharúgrai tógazdaságba, ahol 1967-ben figyeltek fel megjelenésére (Pintér K. 1987). A razbóra nemcsak igénytelen, hanem ikráit és ivadékait is őrzi, így érthető, hogy ma már alig akad olyan vizünk, amely mentes lenne tőle. Tiszai előfordulásáról már évek óta tudunk, hiszen a halastavak lecsapolásával rendszeresen bekerült a folyóba is, de tömeges jelenlétét 1986 őszén észleltük először a folyószakaszon.

Eddig említett halaink emberi közreműködéssel kerültek vizeinkbe. A továbbiakban ellenben olyanokról lesz szó, amelyek tőlünk függetlenül váltak faunánk tagjaivá.

A törpe csíkot (Cobitis aurata) az 1920-as években találták meg Európában, előbb a Balkánon, majd a Felső-Tiszában. Hazánkban Jászfalusi Lajos észlelte először a Kőtelek melletti Tisza-szakaszon (Jászfalusi L. 1948). Felfedezése azonban - talán a faj akkori ritkasága miatt - nem talált visszhangra, Vásárhelyi István sem tesz róla említést idézett tanulmányában.

Megfigyeléseink szerint a törpe csík terjedőben és szaporodóban van. Újabb és újabb lelőhelyeire derül fény, a közép-tiszai állományt pedig jól jellemzi, hogy csupán a tiszafüredi öntözőrendszer kezdeti szakaszáról több száz példánya kerül elő évente (Harka Á. 1986).

Terjeszkedőben lévő faj a Duna torkolatvidékén és a Fekete-tenger félsós parti vizeiben őshonos tarka géb (Proterorhynus marmoratus) is, melynek hazai előfordulásáról 1872 óta tudunk. Érdekes, hogy miközben a Duna mentén és a Dunántúlon egyre több helyről mutatták ki, Kelet-Magyarországon továbbra is ismeretlen maradt. Első tiszai példányai ugyan már 1960-ban előkerültek Szeged környékén (Sterbetz I. 1963), de az észleléseket követő több mint negyed évszázados szünet alapján úgy tünt, hogy jövevény fajunk tiszai terjeszkedése megtorpant. 1987 augusztusában azonban váratlanul 11 példányt fogtunk belőle a kiskörei duzzasztó alvizén, ami annak lehetőségét is fölvetette, hogy

halunk esetleg már a duzzasztó fölé is eljutott. Több alkalommal is próbálkoztunk felkutatásával a víztározó területén, kétszer pedig egészen a tiszalöki duzzasztóig végighalásztuk a folyót, de célunkat tekintve eredménytelenül. Végül mégis sikerrel zárult a kitartó keresés, ugyanis 1987 novemberében újabb példányra bukkantunk a tiszafüredi öntözőrendszerben, amely bizonyítja, hogy a tarka géb már a kiskörei-víztározóban is él.

Ritkán bár, de még napjaink Európájában is előfordul, hogy a tudomány előtt korábban ismeretlen, új gerinces állatfajra találnak a kutatók. Ez történt 1974-ben is, amikor Juraj Holcik és Karol Hensel egy új durbincsfajt fedezett fel a Duna szlovákiai szakaszán, melyet azután Románia területéről is sikerült kimutatniuk. A széles durbincsnak (Gymnocephalus baloni) nevezett hal nagyon hasonlít legközelebbi rokonához, a vágó durbuncshoz (Gymnocephalus cernua), így eshetett meg, hogy korábban nem figyeltek fel rá.

A magyar Duna-szakaszról Botta István és munkatársai 1981-ben mutatták ki az első példányokat (Botta I. - Keresztessy K. - Pintér K. 1984), s még ugyanebben az évben Tiszafüreden is megtaláltuk (Harka Á. 1984). Azóta már az is bebizonyosodott, hogy nem számít különleges ritkaságnak, s hogy a jugoszláv faunában is ott van (Guelmino J. - Harka Á. 1985).

Kissé részletesebben kell szólnunk a pontyfélék közé tartozó küllő nemzetségről, amelynek két új faja is előkerült folyószakaszunkról.

Tudományos haltanunk alapműve, "A magyar halászat könyve" (Herman O. 1887) még csupán két küllőfajt említ vizeinkből: a fenékjáró küllőt (Gobio gobio) és a felpillantó küllőt (Gobio uranoscopus). Több mint hetven éven át csak e két hazai fajról volt tudomásunk. Az 1960-as években azonban fény derült a korábban nálunk ismeretlen halványfoltú küllő (Gobio albipinnatus) meglehetősen széles körű elterjedésére, a közelmúltban pedig bizonyossá vált a homoki küllő (Gobio kessleri) régóta gyanított előfordulása is, így megduplázódott küllőfajaink száma.

Az utóbb fölfedezett fajokkal kapcsolatban joggal merülhet fel a kérdés, hogy vajon új jövevényeknek tekintendők, vagy esetleg korábban is itt éltek vizeinkben. Biztos választ nem tudunk adni, de tekintettel arra, hogy elterjedési területüknek egyik központja éppen a Kárpát-medence, s hogy a szomszédos országok faunájában már régóta ismertek, arra kell gondolnunk, hogy kései felfedezésükben csupán faunakutatásaink hiányosságai tükröződnek. Azért is valószínű ez, mert az új küllőfajainkhoz rendkívül hasonló felpillantó küllőt korábban olyan lelőhelyekről is gyakorinak írták le - pl. a Balatonból -, amelyek a sebesebb vizeket kedvelő faj igényeinek nem felelnek meg. Az ilyen adatok minden bizonnyal téves azonosításokon alapulnak, hiszen utóbb a balatoni állományról is kiderült, hogy nem felpillantó, hanem halványfoltú küllők alkotják.

Óvakodnunk kell azonban attól, hogy a mai állapotokat vetítsük vissza a múltba, hiszen a vizeinket érő változások

időközben a faunát is módosíthatták. Példaként a Kiskörei-víztározót említhetjük, amelyben még tíz éve is kb. fele-fele arányban élt a fenékjáró és a halványfoltú küllő, ma viszont előbbiből már csak elvétve találni, míg utóbbi tömegessé vált (Harka Á. 1986 b).

Másik új fajunkat, a homoki küllőt 1985-ben mutattuk ki a Tiszából. A sodrottabb mederszakaszokat kedveli, ezért eddig csupán a Tiszakeszi fölötti részekről került elő, a duzzasztók fölötti vízterületekről nem. Megtaláltuk viszont Jugoszláviában – a Tisza törökbecsei duzzasztójának alvizén –, így lehetséges, hogy a Kisköre alatti hazai folyószakaszon is előfordul, noha eddig eredménytelenül kerestük.

Az elmondottak alapján úgy tűnhet: a Közép-Tiszán minden a legnagyobb rendben van, hiszen faunája egyre gazdagodik. Vegyük azonban figyelembe, hogy új fajaink egy része tulajdonképpen nemkívánatos elem, más része pedig valójában nem új, csak újabban felismert faj, amely nem faunánk gazdagodását, csak ismereteink bővülését jelzi. S ha most nem is esett szó róla, tudnunk kell, hogy új fajaink elszaporodásával párhuzamosan egyes őshonos halaink visszaszorulóban, mások eltűnőben vannak vidékünkön. Képünk csak ezek ismeretében lehet teljes.

Irodalom

Antalfi A. – Tölg I. 1968. Növényevő halak. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest

Botta I. – Keresztessy K. – Pintér K. 1984. Új halfaj vizeinkben: a széles durbincs (Gymnocephalus baloni; Holcik és Hensel, 1974.) Halászat, 4, 98-99.

Guelmino J. – Harka Á. 1985. A contribution to the determination of the habitat of the species Gymnocephalus baloni Holcik et Hensel (Pisces, Percidae). Zbornik Matice Srpske (Novi-Sad), 69, 165-170.

Harka Á. 1984. A Balon-durbincs. Élet és Tudomány, 39, 2, 62.

Harka Á. 1986. A törpe csík (Cobitis aurata; Filippi, 1865). Halászat, 32, 1, 24.

Harka Á. 1986. b. Vizeink küllőfajai. Halászat, 32, 6, 180-182.

Harka Á. 1988. A tarka géb (Proterorhynus marmoratus) terjeszkedése és kelet-magyarországi megjelenése. Halászat, 34, 3, 94-95.

Herman O. 1887. A magyar halászat könyve. K. M. Természettudományi Társulat, Budapest

Jászfalusi L. 1948. Cobitis aurata bulgarica Drensky, eine neue Fischart für die Fauna Ungarns... Fragmenta Faunistica Hungarica, 11, 1, 15-20.

Páskándy J. 1968. Ismerjük meg halainkat! Magyar Horgász 3, 16.

Pintér K. 1987. Jövevényhalunk: a kínai razbóra (Pseudorasbora parva Schlegel; 1842). Halászat, 33, 6, 187-188.

Vásárhelyi I. 1960. Adatok Magyarország halfaunájához I. A Tisza halfaunája. Vertebrata Hungarica, 2, 19-30.

A Szerkesztőség megjegyzése: a témában elmélyülni kívánók számára ajánljuk Pintér Károly: Gazdagodó halfaunánk c. cikkét is, amely 1986-ban, a Natura Könyvmagazin 57-60. oldalain jelent meg, továbbá Endes Mihály: A Kiskörei-víztároló gerincesállatvilága c. dolgozatát, amely a Mátra Múzeum 1985. Évkönyvében (131-148.) található.

Endes Mihály:

A hortobágyi hal-, kétéltű- és hüllőfauna ökológiai vizsgálata

A témával kapcsolatosan ezt megelőzően az I. Magyar Ökológus Kongresszuson jelent meg munkám (Endes, 1988), amelyet most jelentősen kibővítve és átdolgozva adok közre.

A Hortobágyról általánosságban megállapítható, hogy önálló, sőt környezetétől számos tekintetben markánsan elkülönülő, ám ugyanakkor közvetlen (sőt távolabbi) szomszédságával sokrétű és szoros kapcsolatban álló természetföldrajzi kistáj. A hidrográfiai kép a Tisza döntő szerepéről tanúskodik. Tájunk annak vízrendszeréhez tartozik szervesen, jóllehet kialakításában geomorfológiai és klimatikus faktorok is szerepet játszanak. Úgynevezett szinttájak a földrajzi fekvés miatt nem különülnek el. A szolonyec típusú szikes talajok nagy kiterjedése ugyancsak jelentős tényező, miután alapvetően meghatározzák a szárazföldi környezet felépítését és arculatát. Ugyanakkor az is tény, hogy a természetközeli és mesterséges környezet jól ismert okok miatt ma már itt sem választható el élesen egymástól. Tudomásul kell tehát venni, hogy az abiotikus (kezdve a vizek áramlási viszonyaitól a fizikokémiai jellemzőkig) és biotikus elemek vizsgálatakor egyaránt kimutathatók az emberi behatások, nemegyszer tetemes mértékben, s többnyire negatív előjellel.